

บทที่ 1

บทนำ



## ความเป็นมาของปัญหา

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรหรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่าเจ้าฟ้ากุ้ง ทรงเป็นกวีที่ยกย่องเชิดชมพระองค์หนึ่งของไทย พระนิพนธ์ที่ขึ้นชื่อที่สุดคือ กาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง ซึ่งกล่าวกันว่าไม่มีทรสหวานซามซึ่งราวกับว่าอักษรทุกตัวนั้นฉาบชุบด้วยน้ำผึ้ง แต่ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ทรงพระนิพนธ์วรรณกรรมพุทธศาสนาถึงสองเรื่อง นั่นคือ นันทโศภนัทสูตรคำหลวง และพระมาลัยคำหลวง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง คือเป็นเรื่องราวทางศาสนา มีบรรยากาศเคร่งขรึมและศักดิ์สิทธิ์ นายอินท อยุธยา<sup>1</sup> ได้กล่าวแนะนำหนังสือสองเล่มนี้ว่า

ส่วนบทร้อยกรองเรื่องนันทโศภนัทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวงนั้นเล่า ก็ดูช่างทรงพิถีพิถันแห่งการประพันธ์ เลือกสุรภูเอามาร้อยกรองให้เหมาะแก่เรื่อง ซึ่งเป็นหลักธรรมใดเป็นอย่างดี แม้เพียงแต่โคฟงึงหวะแห่งกระแสดเสียงที่มีผู้กำหนดอ่านไปตามลักษณะแห่งบทวิพนธ์ ก็สามารถโนมน้าวดวงจิตของผู้อ่านและผู้ฟังให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใสไปตามกระแสดเสียง พาดวงจิตไหลลอคไปรงซาบซึ่งตอรสพระสัทธรรม และซึมซาบในรสวรรณคดีควบคู่กันไป วรรณคดีของกวีเจ้าฟ้ากรุงเก่าพระองค์นี้ จึงนับเป็นวรรณคดีไทยอันทรงค่าอย่างล้ำเลิศหาที่เปรียบมิได้

แม้นันทโศภนัทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวงจะเป็นวรรณคดีที่ล้ำค่าของไทย แต่ประชาชนก็ไม่นิยมอ่าน สาเหตุสำคัญคือ นันทโศภนัทสูตรคำหลวงใช้ภาษาที่เข้าใจยาก

---

<sup>1</sup>อินท อยุธยา, "เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ" ใน เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติ และพระนิพนธ์บทร้อยกรอง, พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2516), หน้า 20-21.

เกินไป ทั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระราชวิจารณ์  
ว่า

. . . หนังสือฉบับนี้ (นับโทษนับโทษคร่ำครวญ) จะไม่เป็นอุปมาอุปไมยอย่างยิ่ง  
. . . เหตุที่ว่าเช่นนี้ไซ้จะเป็นคหบดีหนังสือไม่ดี หนังสือคืออย่างนี้ แต่เกินความรู้  
ความนึกของคนทุกหมู่เหล่า คือนักเลงอ่านหนังสือที่ไม่รู้ภาษามคธ ไม่ใช่ถึงของรู  
ภาษา แต่ท่านองเวียงหนังสือภาษามคธ ก็จะเป็นอุปมาอุปไมยคหบดีอ่านไม่เข้าใจ  
มากกว่าเข้าใจ . . . จึงเห็นว่าจะหาวิธีที่จะอ่านหนังสือนี้ก็มีเจ้อย่างเช่นฉนั้น  
อ่านได้ไม่ถึง 20 คน ผู้ที่เป็นวิธีชอบหนังสือนี้ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ได้เรียนภาษาบาลี  
จะต่องเป็นเงินทกกีขึ้นสูง ๆ ถ้าเป็นผู้เรียนภาษาบาลีต่องเป็นผู้ที่รู้หนังสือไทยเปรียบ  
อย่างกรมสมเด็จพระเคชา พระยาศรีสุนทร (น้อย) ทั้งนี้จึงจะชอบหนังสือได้<sup>1</sup>

ศุภร บุนนาค และสุริยา รัตนกุล แสดงความเห็น

. . . เรื่องนั้นโทษนับโทษคร่ำครวญนั้นที่จริงไพเราะงดงาม รักษาดีลาโวหาร  
อย่างเก่าของกวีนิพนธ์ประเภทคำหลวงไว้ใ้ใครครบถ้วน แต่คนก็ไม่มี ความสนใจหรือ  
รู้จักมากเท่ากาศพยเหตุเรื่อ ทั้งนี้ก็เพราะว่าถ้าจะเพ่งเอารส มหาชาติคำหลวงก็  
เพราะจับใจเสียพอแล้ว และหนังสือคำหลวงนั้น ไม่วาสมัยไหนก็พังกั้นใคร เรื่อง  
รูรสละเอียดแค่นั้นเฉพาะผู้มีความรู้เท่านั้น สำหรับคนทั่วไปก็ฟังแต่เวลาที่เทศน์  
หรืออ่านเป็นท่านองเสนาะยามเทศกาล จะจับคำใดทุกคำไปก็หาไม่ ทั้งนี้เพราะ  
ภาษาที่ไซ้ ถอยคำที่แผลงมาไซ้ นั้น ลวนแต่ยากที่จะเข้าใจใดสำหรับคนทั่วไปทั้งสิ้น<sup>2</sup>

นิรันทร นวมารค และคณะ แสดงความเห็น

นั้นโทษนับโทษคร่ำครวญนี้นับถือกันว่าแต่งในเชิงกวีดีเรื่องหนึ่ง เพราะประสงค  
แต่งแข่งมหาชาติคำหลวง ในคานความนิยมมีผู้รู้จักน้อยความหาชาติคำหลวง แต่

<sup>1</sup>พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชหัตถเลขาถึงองคมนตรี  
กรรมการหอพระสมุดแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2450" อ้างถึงใน ปรีชา ศรีชลาลัย,  
"คำหลวง," วารสารศิลปากร 6 (มีนาคม 2496): 64.

<sup>2</sup>ศุภร บุนนาค และสุริยา รัตนกุล, สุนทรียภาพจากเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์  
(กรุงเทพฯ: เจริญรค์นการพิมพ์, 2517), หน้า 18.

ในวงศึกษาวรรณคดีชั้นสูงแล้ว นั้นโทปนันทบุตรเป็นที่รู้จักดี ที่ว่าดีในเชิงกวีนั้น เพราะใช้ถ้อยคำสำนวนและคำบรรยายโคไพเราะและเหมาะสมแก่ความ<sup>1</sup>

ส่วนพระมาลัยคำหลวงนั้น แม้จะใช้ภาษาที่ไม่ยากจนเกินไป แต่เนื้อเรื่องของหนังสือก็ไม่น่าสนใจเท่าที่ควร ดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงวิจารณ์ว่า "หนังสือพระมาลัยที่มีโคพรรณนาถึงนรกละเอียดมากมาย แม้กระนั้นในสวรรค์ก็พรรณนามากซ้ำซากเต็มที่ ถ้าไม่ได้ตั้งใจจะอ่านให้ลึกลงเห็นจะตองวาง หรือมิฉะนั้นก็หลับ"<sup>2</sup>

นั้นโทปนันทบุตรคำหลวงมีต้นฉบับตัวเขียนอยู่ในหอสมุดแห่งชาติเพียงฉบับเดียว เรียกว่าฉบับหลวงชุม เป็นสมุดไทยขาว เขียนอักษรไทยขอมและอักษรขอม อักษรไทย छोให้เขียนคำประพันธ์ภาษาไทย เขียนด้วยหมึกสีดำ ส่วนอักษรขอมใช้เขียนคาถาบาลี เขียนด้วยหมึกสีแดง และบางคำก็ลงทองอย่างงดงาม ตามประวัติ ชุนวิฑูรศรุกร ทูลเกล้าฯ ถวายให้เป็นสมบัติของหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2451

ส่วนพระมาลัยคำหลวงมีต้นฉบับตัวเขียนอยู่ในหอสมุดแห่งชาติถึง 8 ฉบับ จัดอยู่ในหมวดวรรณคดี หน้ราย ทุกฉบับอยู่ในตู้ที่ 114 ชั้น 5/1 มัดที่ 24 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พระมาลัยคำหลวง เลขที่ 203 สมุดไทยคำ ขนาด 13 x 37 x 5 ซม. อักษรไทยและขอม เขียนเส้นธง จำนวน 10 บรรทัด 69 หน้า 1 เล่ม พระนิกรมณี (นาม) แห่งวัดบพิตรพิมุขเป็นผู้ถวาย เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2450
2. พระมาลัยคำหลวง เลขที่ 204 สมุดไทยคำ ขนาด 12 x 36 x 6 $\frac{1}{2}$  ซม.

<sup>1</sup>ปรีดิทร์ นวमारคและคณะ ประวัติวรรณคดีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3. (พระนคร: โรงพิมพ์พิริยกิจ, 2499), 2 : 94.

<sup>2</sup>สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ (พระนคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2506), 2 : 175.

อักษรไทยและขอม เขียนเส้นรวง จำนวน 90 บรรทัด 71 หน้า 1 เล่ม หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2450

3. พระมาลัยคำหลวง เลขที่ 205 สมุดไทยคำขาว ขนาด  $12 \frac{1}{2} \times 36 \times 5$  ซม. อักษรไทยและขอม เขียนเส้นหมึก จำนวน 10 บรรทัด 79 หน้า 1 เล่ม พระธรรมราชาอนุวัตร (อาจ) เป็นผู้ถวาย เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2462

4. พระมาลัยคำหลวง เลขที่ 206 สมุดไทยคำ ขนาด  $12 \times 40 \times 3$  ซม. อักษรไทยและขอม เขียนเส้นหมึก จำนวน 10 บรรทัด 46 หน้า 1 เล่ม หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ. 2451

5. พระมาลัยคำหลวง เลขที่ 207 สมุดไทยขาว ขนาด  $12 \times 36 \times 3 \frac{1}{2}$  ซม. อักษรไทยและขอม เขียนเส้นหมึก จำนวน 8 บรรทัด 76 หน้า 1 เล่ม หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อ พ.ศ. 2451

6. พระมาลัยคำหลวง เล่ม 1 เลขที่ 208 สมุดไทยคำ ขนาด  $11 \times 33 \frac{1}{2} \times 2$  ซม. อักษรไทย เขียนเส้นคินสอ จำนวน 8 บรรทัด 55 หน้า 1 เล่ม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแมน เขียนทูลเกล้าถวาย เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2443

7. พระมาลัยคำหลวง เล่ม 2 เลขที่ 209 สมุดไทยคำ ขนาด  $11 \frac{1}{2} \times 34 \frac{1}{2} \times 3 \frac{1}{2}$  ซม. อักษรไทยและขอม เขียนเส้นรวง จำนวน 8 บรรทัด 50 หน้า 1 เล่ม หอสมุดแห่งชาติซื้อไว้เมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2450

8. พระมาลัยคำหลวง เล่ม 2 เลขที่ 210 สมุดไทยคำ ขนาด  $11 \times 34 \times 3$  ซม. อักษรไทยและขอม เขียนเส้นคินสอ จำนวน 8 บรรทัด 52 หน้า 1 เล่ม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านารีรัตนาประทานหอสมุดแห่งชาติเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2460

นอกจากนี้ยังมีพระมาลัยคำหลวง (ชำรุด) เลขที่ 210/1 สมุดไทยคำ ขนาด  $11 \times 33 \frac{1}{2} \times 2 \frac{1}{2}$  ซม. อักษรไทย เขียนเส้นรวง จำนวน 8 บรรทัด 54 หน้า 1 ชุด ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี







บรรพ คัมภีร์ศมาลรัตน อภรณ์พัชรนิลพรรณ มกุฎกันจกวรรณ ปรัช  
บวรวิไลรัตน สมภารวักเวียรสมร เกยูรรสซึ่งมาศ กงเซอชบาทรยุด  
ม เครื่องปรไพของคปรภักษร มนควีร์วิสาวรรณ นิตาชันปรพภยแสง  
เวียรทำเมงนิลปัด ไฉนจันทรบรรดเพญพาด ทำกุศลชันโคกก่อน ขึ้นเกล้า  
อมรแมนมิ่ง แสงสารสิ่งลบสรรพ ทั่วสุภวันวารภก ทำเพญทศิก่อน

กต แก้วพรรณผลผลาหาร สุกันรมาลวิเศษ ล้วนนิลเวษเวียรทำ แก้ว  
วิจิตรทำนงนิค เป็นบุชิตพระพุทธรรัตน รรจรรมนัทขรภก องค์สมภวิวิธ  
เบญจคิดนีโอโยลก กรปรนคชันภช บปรมาทการกุศล ทั่วทำผลนี้ใช้  
พั่งสรรพได้สมบัติ ล้วนนิลรัตนปรไพ พูลสารับปรคชให้ ขึ้นเกล้าสรพพหม

๐ ตรีภอสังสุตราสารัมบุตฺตากรมฺมบุรุษมฺเฏ พะมาโดยพิศเพียร เบิดรเบียร

เป็นทวยโลก ทุบลงมาจากเมฆเมฆ เมื่อเป็นมนุษย์นรกทศพล ส่วนฝั่งชั้นทั้งหลาย บเป็น  
กาล ที่ฝั่งอรรณพศรคก-อนันตจักรอภย ทกสิดบคยก็ บขยหนีไหทาน เมื่อถึงกาล  
มเพช ฝั่งเสถียรเสรมโลก บเป็นพธิทหนอกหนัก อนันตไหจกษปโรภย แก่ผู้ไลยคลอ  
อกโคตรสไฟธิญน บมีอนทกกรแก่ผู้คน เนตรไลกลศกไลย เมื่อทไหสรพพาน ทณ  
มการพยองคภยปทริคม ครอบภพคคกมรส ส่วนฝั่งสตรทพท บค้อมเศสรภย

มหารัตนปัทกฏ ทไหเอสญญเป็นโรค เมื่อเป็นมกุฎโลกยนาถ บมีโรคแก่ผู้คน ทุรชกค  
สรพท ทแมเมตทททชสร บมีภยพลแก่ผู้สตร เมื่อเสทโคตรสบรมา บมีชภมาพจน  
ไหผดอันชอบไซย แก่ผู้โคโครปภกน ไหชอบอณาทุกสิ่งอัน เทนัสรมพมณัง เมื่อทพระ  
ตรส อนุทฝั่งสตรทักพมณ มิมหรรคไพศ สัมภทธิปภกนทกอน ทไหแพพมณเ  
เป็นทณนบวิสุท เมื่อจตรสเป็นพร:พทอปร:เสวอนริฏี ชนบงเกกคณนน ปรสวรรณพร



เนื่องจากนั้นโทป็นนั้ทสุทรค้ำหลวงและพระมำสยค้ำหลวงยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ผู้วิจัยจึงใคร่จะศึกษาพระนิพนธ์ทั้งสองเรื่องนี้ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้อื่นหันมาศึกษามากขึ้น

อีกประการหนึ่ง พระนิพนธ์ทั้งสองเรื่องนี้ได้ชื่อว่า "คำหลวง" ซึ่งตามคำอธิบายของนักวรรณคดีไทยส่วนใหญ่ถือว่าคำหลวงคือ พระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์หรืองานซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตให้แต่งขึ้น แต่เหตุไฉนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคลจึงได้รับยกย่องเป็นคำหลวงด้วย ปัญหาที่ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในหมู่ผู้สนใจวรรณคดีไทย ผู้วิจัยจึงใคร่จะศึกษาพระนิพนธ์ทั้งสองเรื่องนี้ โดยเปรียบเทียบกับคำหลวงอีกสองเรื่อง คือ มหาชาติคำหลวง และพระนลคำหลวง เพื่อหาคำตอบว่าคำหลวงคืออะไร และมีลักษณะอย่างไร

#### ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของวรรณคดีประเภทคำหลวง,
2. เพื่อศึกษานั้นโทป็นนั้ทสุทรค้ำหลวงและพระมำสยค้ำหลวงในค้ำนต่าง ๆ
3. เพื่อเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างระหว่างนั้นโทป็นนั้ทสุทรค้ำหลวงและพระมำสยค้ำหลวง กับวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

#### ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องนั้นโทป็นนั้ทสุทรค้ำหลวงและพระมำสยค้ำหลวงจากหนังสือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวักและพระนิพนธ์ทร้อยกรอง ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 จัดพิมพ์จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์บรรณาคาร เมื่อ พ.ศ. 2516 นับเป็นฉบับที่มีมาตรฐานเชื่อถือได้ เพราะเป็นฉบับที่กรมศิลปากรได้ตรวจสอบชำระเรียบร้อยแล้ว เมื่อ พ.ศ. 2505

เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาวรรณคดีสำคัญถึงสองเรื่อง ผู้วิจัยจึงไม่สามารถศึกษารายละเอียดได้อย่างครบถ้วน ขอบเขตของการวิจัยคือ ศึกษา -

นั้นโทป็นนัทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวง ในแง่ที่มาของเรื่อง ผู้แต่ง เวลาที่แต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่ง ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับหนังสือสองเล่มนี้ เนื้อเรื่อง บุคคลและ สถานที่สำคัญเท่าที่ปรากฏในท้องเรื่อง หลักกรรม ลักษณะคำประพันธ์ สุนทรียภาพและการใช้ภาษา

อีกประการหนึ่ง ผู้วิจัยจะศึกษาเปรียบเทียบประวัติความเป็นมาและลักษณะทั่ว ๆ ไปของหนังสือทั้งสองเล่มนี้กับมหາชาติคำหลวงและพระนลคำหลวง เพื่อสรุปลักษณะของวรรณคดีประเภทคำหลวงและความหมายของคำว่า "คำหลวง" ประการสุดท้าย ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบคำหลวงทั้งสองเล่มนี้กับวรรณกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ไตรภูมิ พระร่วง มหาชาติคำหลวง พระปฐมสมโพธิกถา ฯลฯ เพื่อค้นหาลักษณะร่วม ตลอดจนอิทธิพลที่หนังสือเหล่านั้นมีต่อกัน

### วิธีดำเนินการวิจัย

1. กำหนดโครงร่างวิทยานิพนธ์
2. ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเท่าที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย
3. สัมภาษณ์ท่านผู้รู้ทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

เพื่อประโยชน์ในการวิจัย

4. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด
5. เรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์

### ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนวรรณคดีไทย ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับนั้นโทป็นนัทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวง ทั้งในด้านความเป็นมา เนื้อเรื่อง สาระสำคัญ ลักษณะคำประพันธ์ สุนทรียภาพและการใช้ภาษา และยุคปัญหาที่กำล้งถกเถียงกันอยู่ว่าคำหลวงคืออะไร และวรรณคดีประเภทคำหลวงมีลักษณะอย่างไร